

# Kazimierz Strzėpek

---

## Pobieranie nauki zawodu jako przesłanka uprawniajca spadkobiercę do dziedziczenia gospodarstwa rolnego

---

Palestra 13/3(135), 53-64

---

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dalszym zagadnieniem wiążącym się z omawianym tematem jest kwestia, czy sąd rewizyjny może sam poszukiwać nowych faktów i dowodów i przeprowadzać w tym celu dochodzenie. Zagadnienie to rozstrzygnęły wytyczne Sądu Najwyższego do art. 236 d.k.p.c.<sup>32</sup> Według wyrażonego w wytycznych zapatrywania, „gdy strona nie mogła przedstawić faktów i dowodów w pierwszej instancji ani sąd w okolicznościach sprawy nie miał obowiązku z urzędu dochodzić faktów i dowodów, a zatem z reguły w odniesieniu do faktów i dowodów zaistniałych po zamknięciu rozprawy w pierwszej instancji lub których wykrycie dopiero po tym terminie nastąpiło lub stało się możliwe, sąd rewizyjny ma obowiązek zbierania materiału procesowego, to jest przyjmowanie twierdzeń i dowodów od stron, a tym samym stosowania w miarę potrzeby art. 236”. Pogląd Sądu Najwyższego został zaakceptowany przez doktrynę.<sup>33</sup> Aczkolwiek wytyczne mają na myśli fakty i dowody powstałe po zamknięciu rozprawy w pierwszej instancji, to jednak wydaje się, że ta sama zasada powinna odnosić się do faktów i dowodów zaszytych wcześniej, gdyż trudno dopatrzeć się uzasadnienia dla różnego traktowania obu grup faktów i dowodów, skoro ustawa nie wprowadza w tym zakresie żadnych dystynkcji, a postulat dążenia do wykrycia prawdy przemawia na korzyść wysuniętej tezy.

Zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego strona powołująca nowe fakty i dowody dopiero w drugiej instancji ma obowiązek wykazania, że nie mogła ich przytoczyć w pierwszej instancji pod rygorem ich pominięcia.<sup>34</sup> Twierdzenie strony, że wskazanych nowych faktów i dowodów nie mogła powołać w pierwszej instancji, podlega kontroli sądu, przy czym może on z urzędu dopuścić dowody dla stwierdzenia istnienia tej podstawy rewizyjnej.<sup>35</sup>

<sup>32</sup> Prez. 1951/52 z dn. 27.VI.1953 r., „Nowe Prawo” nr 10/1953, s. 68.

<sup>33</sup> Z. Resich: op. cit., s. 145 i W. Siedlecki: Zasady wyrokowania, op. cit. s. 179.

<sup>34</sup> Orz. SN z dn. 24.VII.1952 r. C 1185/52, OSN nr 3/1953, poz. 81.

<sup>35</sup> Orz. SN z dn. 8.IV.1954 r. 2 CR 452/52, „Nowe Prawo” nr 9/1954, s. 90.

KAZIMIERZ STRZĘPEK

## Pobieranie nauki zawodu jako przesłanka uprawniająca spadkobiercę do dziedziczenia gospodarstwa rolnego

I. Tematem opracowania są wybrane zagadnienia związane z niełatwym i kontrowersyjnym w praktyce problemem wykładni użytego w art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. sformułowania: „pobieranie nauki zawodu” — jako przesłanki uprawniającej spadkobiercę do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Chodzi głównie o ustalenie znaczeniowego zakresu pojęcia użytego w k.c. na tle szeregu aktów prawnych z dziedziny prawa pracy, które regulują stosunki dotyczące pobierania nauki zawodu.

Zacznijmy od rozejrzenia się w stanie prawnym, który dotyczy problematyki dziedziczenia gospodarstw rolnych przez spadkobierców pobierających naukę zawodu lub uczęszczających do szkół.

Stosownie do art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne dzieci spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku bądź są małoletnie, bądź pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół<sup>1</sup>.

Przepis ten uzależnia prawo dziedziczenia gospodarstwa rolnego od stwierdzenia, że dzieci spadkodawcy w chwili otwarcia spadku — a jeśli chodzi o spadki otwarte przed dniem 5 lipca 1963 r., to w tej dacie — pobierały naukę zawodu lub uczęszczały do szkół (art. LVI § 2 przep. wpraw. k.c.).

Przy dziedziczeniu ustawowym spadkobiercami tej grupy prócz dzieci spadkodawcy — mogą być wnuki i rodzeństwo, a wyjątkowo małżonek pobierający naukę zawodu lub uczęszczający do szkoły (art. 1059, 1060 § 1, 1062 § 1 k.c.)<sup>2</sup>.

Natomiast przy dziedziczeniu testamentowym spadkobiercami mogą być ponadto osoby spoza kręgu spadkobierców ustawowych, jeżeli odpowiadają warunkowi z art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. (w związku z art. 1065 k.c.).

W ten sposób ustawodawca zrealizował postulat, podnoszony jeszcze w toku dyskusji sejmowej nad ustawą z dnia 29 czerwca 1963 r. o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 28, poz. 168), aby przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych zapewniały spadkobiercom przygotowującym się do zawodu odpowiednie środki egzystencji na czas kontynuowania nauki<sup>3</sup>.

Zgodnie z delegacją zawartą w art. 1064 k.c. — artykuł 1059 § 1 pkt 4 k.c. rozwinęty został rozporządzeniem RM z dnia 28 listopada 1964 r., które w § 16 stanowi, że pobieranie nauki zawodu lub uczęszczanie do szkół uprawnia spadkobierców do dziedziczenia gospodarstwa rolnego z wyjątkiem wypadku, gdy spadkobiercy osiągnęli pełnoletność i pobierają naukę w szkołach dla pracujących lub odbywają studia dla pracujących<sup>4</sup>.

Spadkobierców małoletnich i pełnoletnich uprawnia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego pobieranie nauki zawodu w ramach zawieranych z zakładami pracy umów o przygotowanie do zawodu, które uregulowane zostały w przepisach szczególnych. Obecnie tymi przepisami szczególnymi są: ustawa z dnia 2 lipca 1958 r. o nauce zawodu, przyuczaniu do określonej pracy i warunkach zatrudniania młodocianych w zakładach pracy oraz o wstępnym stażu pracy (Dz. U. Nr 45, poz. 226; zm.: Dz. U. z 1961 r. Nr 32, poz. 160)<sup>5</sup> i akty wykonawcze wydane na podstawie delegacji zawartej w art. 20 i 21 cyt. ustawy. Przepisy te zostaną omówione w dalszej części opracowania, głównie w takim zakresie, w jakim regulują pobieranie nauki zawodu przez osoby, które przed ukończeniem pełnoletności nie ukończyły nauki zawodu bądź rozpoczęły ją po ukończeniu tego wieku.

1 Opracowanie nie zajmuje się bliżej spadkobiercami, którzy są małoletnimi, albowiem sam fakt małoletności uprawnia ich do dziedziczenia gospodarstwa rolnego bez względu na to, czy pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół (zachodzi tu zbieg warunków objętych pkt 4 § 1 art. 1059 k.c.).

2 J. Pietrzykowski: Dziedziczenie gospodarstw rolnych, Wydawn. Prawn., Warszawa 1965 r., s. 83.

3 Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia Sejmu PRL z dnia 28 i 29 czerwca 1963 r., s. 142 i 150 (druk sejmowy).

4 Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28.XI.1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 45, poz. 304), zwane dalej „rozp. z 1964 r.”

5 Zwana dalej „ustawą z dnia 2 lipca 1958 r.”

Według art. 29 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. „w zakresie nie unormowanym niniejszą ustawą stosuje się (tj. do nauki zawodu — podkr. moje K.S.) przepisy prawa pracy”.

Przepisy rozporządzeń o umowie o pracę robotników i o umowie o pracę pracowników umysłowych z 1928 r. nie regulują umów o naukę zawodu, dlatego też w zakresie nie unormowanym przepisami szczególnymi ma tu zastosowanie przepis bardziej ogólny (*lex generalis*), tj. art. 477 k.z. oraz przepisy działu k.z. poświęcone umowie o pracę, które nadal obowiązują z mocy art. XI § 2 pkt 2 przep. wpraw. k.c.

W tym miejscu należy nadmienić, że spadkobierców pełnoletnich uprawnia do dziedziczenia gospodarstwa rolnego również fakt uczęszczania do szkół powołanych na podstawie przepisów o organizacji szkolnictwa średniego i wyższego. Przepisami tymi są w szczególności: a) ustawa z dnia 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania (Dz. U. Nr 32, poz. 160) i b) ustawa z dnia 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych (Dz. U. Nr 68, poz. 366), zmieniona ustawą z dnia 31 marca 1965 r. (Dz. U. Nr 14, poz. 98).

II. Na tle sformułowania: „pobieranie nauki zawodu”, użytego w pkt 4 § 1 art. 1059 k.c., wyłonił się kontrowersyjny problem, czy użyty tam termin jest jednoznaczny z czterema znanymi ustawodawstwu pracy formami przygotowania do zawodu młodocianych w postaci: nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy, wstępnego stażu pracy po nauce zawodu i wstępnego stażu pracy po przyuczeniu do określonej pracy, a co zatem idzie, czy w wymienionych formach mogą także pobierać naukę osoby pełnoletnie. Te bowiem formy przygotowania do zawodu młodocianych powołała do życia w art. 3 ust. 1 i art. 6 ust. 1 ustawa z dnia 2 lipca 1958 r.

Sąd Najwyższy w pierwszym na ten temat orzeczeniu z dnia 5 listopada 1965 r. III Cr 166/65 (nie publikowane) przyjął ciekawą a zarazem dyskusyjną tezę, że pobieranie nauki zawodu w znaczeniu kodeksowym jest pojęciem szerokim, a mianowicie w znaczeniu technicznym obejmuje zarówno naukę zawodu, jak i przyuczenie do określonej pracy oraz wstępny staż pracy. Z uzasadnienia orzeczenia wynika, że zapadło ono na tle takiego stanu faktycznego, kiedy młodociany po odbyciu nauki zawodu odbywał w dniu 5 lipca 1963 r. — już jako pełnoletni — wstępny staż pracy (art. LVI § 2 przep. wpraw. k.c.)<sup>6</sup>.

Postanowienie powyższe zasługuje na uwagę z tego względu, że jest ono pierwszym orzeczeniem dotyczącym nowej problematyki, co daje pretekst do zajęcia się wieloma wyłaniającymi się na jego tle problemami.

Wymienione orzeczenie nie wyjaśnia do końca, jaki jest status prawny tych młodocianych, którzy osiągnęli pełnoletność przed ukończeniem nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy i wstępnego stażu pracy. Powstaje więc pytanie, czy osoby te po ukończeniu 18 roku życia pozostają nadal z zakładem pracy w stosunku umownym o przygotowanie do nauki zawodu, co byłoby równoznaczne z pobieraniem nauki zawodu, czy też po przekroczeniu tego wieku umowa o przy-

<sup>6</sup> W literaturze prawa rolnego F. Błahuta wyraził pogląd, że spośród pełnoletnich spadkobierców przygotowujących się do zawodu dziedziczą gospodarstwo rolne tylko ci, którzy po upełnoletnieniu się kończą naukę zawodu w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. Nie dziedziczą więc osoby przygotowujące się do określonej pracy lub odbywające wstępny staż pracy. (F. Błahuta, J. St. Piątkowski, J. Policzkie wicz: Gospodarstwa rolne — Obrót — Dziedziczenie, Wyd. Prawn., Warszawa 1967 r., s. 102).

gotowanie do zawodu przekształca się w umowę o pracę, co z kolei czyniłoby problematycznym dziedziczenie gospodarstwa rolnego przez takich spadkobierców.

Z powyższym zagadnieniem wiąże się dalsza kwestia dziedziczenia gospodarstwa rolnego przez absolwentów szkół średnich i wyższych, którzy po ukończeniu nauki odbywają wstępny staż pracy w zakładach pracy. Zbliżonym do tego zagadnieniem jest sprawa dziedziczenia gospodarstw rolnych przez osoby pełnoletnie, które, nie mając żadnych kwalifikacji, podejmują pierwszą pracę w zawodzie poprzedzaną wstępnym stażem pracy.

Problemem wyjściowym to kwalifikacja prawna umów zawieranych przez zakłady pracy z młodocianymi w ramach ustawy z dnia 2 lipca 1958 r.

W nauce prawa pracy dla umów zawieranych przez zakłady pracy z młodocianymi, a mianowicie: o naukę zawodu, o przyuczenie do określonej pracy, o wstępny staż pracy po ukończeniu nauki zawodu i o wstępny staż pracy po przyuczeniu do określonej pracy, Jan Jończyk wprowadził wspólną nazwę „umów o przygotowanie do zawodu”<sup>7</sup>.

Pojęcie umów o przygotowanie do zawodu nie jest pojęciem ustawowym, jest ono pojęciem zbiorczym tylko dla wymienionych form przygotowania do zawodu młodocianych. Nie obejmuje ono zatem pozostałych form przygotowania do zawodu przewidzianych w art. 19 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r., jak:

1) wstępnego stażu pracy absolwentów zasadniczych i średnich szkół zawodowych oraz średnich szkół ogólnokształcących (§ 1 ust. 1 i 2 uchwały nr 196 Rady Ministrów)<sup>8</sup>,

2) wstępnego stażu pracy absolwentów szkół wyższych (§ 2 ust. 1 uchwały nr 195 Rady Ministrów)<sup>9</sup>,

3) wstępnego stażu pracy oraz innych form przygotowania zawodowego pracowników pełnoletnich nie posiadających kwalifikacji zawodowych (uchwała nr 527 Rady Ministrów)<sup>10</sup>,

4) innych form podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników (studia wieczorowe, zaoczne oraz różnego rodzaju kursy dla pracowników)<sup>11</sup>.

Absolwenci szkół średnich lub wyższych podejmujący pracę w wyuczonym lub pokrewnym zawodzie muszą uzupełniać swoje kwalifikacje przez odbycie wstępnego stażu pracy, który jest jedyną obowiązującą absolwenta formą przygotowania praktycznego do zawodu<sup>12</sup>.

Umowy o pracę z absolwentami przyjmowanymi do pracy w celu odbycia wstępnego stażu pracy zawierane są od razu na czas nie określony za wynagrodzeniem według zaszerogowania pracowniczego. Tak więc absolwenci-stażyci są od początku zatrudnienia stałymi pracownikami.

<sup>7</sup> Jan Jończyk: Umowy o przygotowanie do zawodu, PiP nr 2 z 1961 r., s. 214 i n.

<sup>8</sup> Uchwała nr 195 Rady Ministrów z dn. 13.VI.1958 r. o wstępnym stażu pracy absolwentów zasadniczych i średnich szkół zawodowych oraz średnich szkół ogólnokształcących (M.P. Nr 47, poz. 273).

<sup>9</sup> Uchwała nr 195 Rady Ministrów z dn. 13.VI.1958 r. o wstępnym stażu pracy absolwentów szkół wyższych (M.P. Nr 47, poz. 272).

<sup>10</sup> Uchwała nr 527 Rady Ministrów z dn. 30.XII.1958 r. w sprawie zatrudnienia pracowników pełnoletnich nie posiadających wymaganych kwalifikacji zawodowych (M.P. z 1959 r. Nr 3, poz. 12).

<sup>11</sup> W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski: Prawo pracy — Zarys wykładu, PWN (Oddz. w Poznaniu) 1967 r., s. 144.

<sup>12</sup> Paragraf 2 ust. 1 uchwały nr 196 RM i § 1 uchwały nr 195 RM.

Ta forma przygotowania do zawodu nie została ujęta w postaci instytucji odrębnej od umowy o pracę, ale realizowana jest na podstawie umowy o pracę.

Podobnie rzecz się ma z absolwentami podlegającymi ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz. U. Nr 8, poz. 48), która w art. 2 stanowi, że podjęcie pracy przez absolwenta następuje na podstawie umowy o pracę. Umowy zawierane przez zakłady pracy z absolwentami podlegającymi powołanej ustawie różnią się od umów zawieranych z pozostałymi absolwentami szkół średnich i wyższych tym, że zawierane są na czas określony zgodnie z warunkami ustalonymi w umowie stypendialnej lub przedwstępnej albo w skierowaniu do pracy<sup>13</sup>.

W tym stanie rzeczy należałoby przyjąć, że absolwenci szkół średnich i wyższych odbywający wstępny staż pracy w ramach zawartych umów o pracę nie należą do kategorii osób pobierających naukę zawodu w rozumieniu art. 1059 § 1 pkt 4 k.c., a zatem nie spełniają warunków do dziedziczenia gospodarstw rolnych.

Rozważmy kwestię pojęcia nauki zawodu w ujęciu kodeksowym na tle występujących form przygotowania do zawodu młodocianych dla ustalenia sytuacji prawnej tych osób po ukończeniu 18 roku życia, a przed zakończeniem nauki zawodu w jakiegokolwiek formie.

Pod względem treści zawierania umowa z młodocianym o naukę zawodu, o przyuczenie do określonej pracy lub odbycia wstępnego stażu pracy różni się zasadniczo od umowy o pracę. *Essentialia* tych umów określane są przepisami prawa, a mianowicie w art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. i w § 2 ust. 3 uchwały nr 364 RM<sup>14</sup>. W myśl tych przepisów umowa zawarta z młodocianym powinna określać:

- 1) rodzaj nauki zawodu, zakres przyuczenia do określonej pracy lub wstępnego stażu pracy,
- 2) czas trwania nauki zawodu (od 2 do 4 lat), przyuczenia do określonej pracy (od 3 miesięcy do 1 roku) lub wstępnego stażu pracy (od 6 miesięcy do 2 lat),
- 3) wysokość wynagrodzenia i warunki jego wypłacania,
- 4) zasadnicze prawa i obowiązki młodocianego łącznie z obowiązkiem nauki.

Wszystkie te umowy zawierane z młodocianymi w okresie przygotowania zawodowego są z natury rzeczy związane z góry założonym okresem nauki i łączą ich przede wszystkim wspólny cel, którym jest wyuczenie młodocianego zawodu w mniejszym lub większym zakresie w zależności od potrzeb gospodarki narodowej<sup>15</sup>.

Oczywiście umowa o naukę zawodu jest podstawową formą przygotowania zawodowego młodych kadr do zawodu i ma na celu wyuczenie zawodu (program nauki przewiduje wszechstronne opanowanie zawodu — § 8 ust. 3 uchwały nr 364 RM). Natomiast umowa o przyuczenie do określonej pracy nie ma na celu wyuczenia zawodu, lecz tylko niektórych umiejętności zawodowych (§ 9 ust. 4 powołanej uchwały). Jednakże okoliczność ta nie odbiera tej umowie cech umowy o przygotowanie do zawodu. Wstępny staż pracy po nauce zawodu i po przyuczeniu do określonej pracy można określić jako wyższy stopień przygotowania za-

<sup>13</sup> Paragraf 22 rozp. RM z dn. 13.VI.1964 r. w sprawie zatrudniania absolwentów szkół wyższych oraz orzekania o obowiązku zwrotu kosztów wykształcenia (Dz. U. Nr 22, poz. 146).

<sup>14</sup> Uchwała nr 364 RM z dn. 26.IX.1958 r. w sprawie zatrudniania młodocianych przez zakłady pracy w celu nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy i wstępny staż pracy (M.P. Nr 78, poz. 19).

<sup>15</sup> J. Jończyk, op. cit., s. 222.

wodowego, poprzedzający zawarcie umowy o pracę (§ 2 ust. 4 uchwały nr 364 RM)<sup>16</sup>.

Ustawa z dnia 2 lipca 1958 r. w art. 18 ust. 1 stanowi, że młodociani w okresie nauki zawodu i przyuczenia do określonej pracy przysługują uczniowskie stawki płac, a w okresie wstępnego stażu pracy — wynagrodzenie (art. 18 ust. 2). Zasady wynagrodzenia młodocianych uregulowane zostały szczegółowo w uchwale nr 364 RM (§ 13—27), częściowo zmodyfikowane uchwałą nr 28 RM<sup>17</sup>.

W powyższych rozważaniach chodziło o uwypuklenie czynników, które by uzasadniły przyjęcie tezy, że „pobieranie nauki zawodu” w rozumieniu art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. nie zostało przez ustawodawcę ograniczone tylko do „nauki zawodu” w znaczeniu użytym w art. 3 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r., ale w znaczeniu szerokim, obejmującym cały proces przygotowania młodocianego do zawodu przez naukę zawodu, przyuczenie do określonej pracy i wstępny staż pracy, który stanowi ostatni etap przygotowania młodocianego do zawodu.

Ta faktyczna zbieżność pojęć ulegnie wszakże znacznym modyfikacjom wraz z osiągnięciem przez małoletniego pełnoletności przed ukończeniem rozpoczętej nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy lub wstępnego stażu pracy.

Fakt uzyskania pełnoletności przez wymienione osoby będzie, moim zdaniem, odmiennie kształtować ich uprawnienia do dziedziczenia gospodarstw rolnych w rozumieniu art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. w zależności od rodzaju zawartej umowy z młodocianym o przygotowanie zawodu.

Uchwała nr 527 RM wprowadziła szczegółowe zasady odbywania wstępnego stażu pracy w stosunku do pracowników pełnoletnich i tych, którzy osiągnęli pełnoletność w czasie nauki zawodu, przyuczenia do określonej pracy i odbywania wstępnego stażu pracy.

Stosownie do § 2 ust. 1 uchwały nr 527 RM pracownicy, którzy przed ukończeniem nauki zawodu osiągnęli pełnoletność, uprawnieni są do ukończenia nauki na zasadach określonych w uchwale nr 364 RM, tj. w ramach umowy o naukę zawodu. Jeżeli jednak pracownik nie skorzysta z tych uprawnień, odbywa on dalsze przygotowanie zawodu na podstawie uchwał nr 527 RM, tj. w ramach umowy o pracę.

Według § 2 ust. 2 i 3 uchwały nr 527 RM pracownicy, którzy osiągnęli pełnoletność przed ukończeniem przyuczenia do określonej pracy lub przed ukończeniem wstępnego stażu pracy odbywanego po nauce zawodu lub po przyuczeniu do określonej pracy, nie tylko nie mają prawa wyboru i możliwości kończenia nauki zgodnie z treścią zawartej umowy o przygotowanie zawodowe, ale kończą przyuczenie do określonej pracy lub odbywają wstępny staż pracy na zasadach określonych w powołanej uchwale, tzn. w ramach zawartej na piśmie z zakładem pracy umowy o pracę na okres próbny, a następnie na czas nie określony (§ 6 ust. 1)<sup>18</sup>.

Tak więc spośród spadkobierców pełnoletnich do pobierających naukę zawodu można zaliczyć w zasadzie tylko te osoby, które kończą rozpoczętą przed uzyskaniem pełnoletności naukę zawodu na warunkach określonych w uchwale nr 364 RM.

<sup>16</sup> W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski, op. cit., s. 145.

<sup>17</sup> Uchwała nr 28 RM z dnia 4 lutego 1964 r. w sprawie zasad gospodarowania funduszem płac uczniów (M.P. Nr 13, poz. 58).

<sup>18</sup> Przewidziany w tym przepisie okres próbny dotyczy moim zdaniem tylko tych pracowników pełnoletnich, którzy nie mają kwalifikacji, podejmują po raz pierwszy pracę w zakładzie pracy.

Natomiast osoby, które po ukończeniu pełnoletności kończą rozpoczęte wcześniej przyuczenie do określonej pracy, dziedziczą gospodarstwo rolne tylko wtedy, gdy zakład pracy stosuje wobec nich przepis § 1 ust. 2 uchwały nr 28 RM z dnia 4 lutego 1964 r. w sprawie zasad gospodarowania funduszem płac uczniów (M.P. Nr 13, poz. 58), tzn. gdy wypłaca im wynagrodzenie według uczniowskich stawek płac<sup>19</sup>.

Z odmiennym nieco uregulowaniem statusu osób pełnoletnich pobierających naukę zawodu spotykamy się w uchwale nr 382 RM z dnia 25 listopada 1963 r. w sprawie wynagrodzeń osób pobierających naukę zawodu w przedsiębiorstwach graficznych (M.P. Nr 90, poz. 424). Powołana uchwała wprowadza w § 2 dla osób pełnoletnich nie posiadających średniego wykształcenia trzyletnią naukę zawodu, a dla posiadających średnie wykształcenie dwuletnią naukę zawodu, przy czym do czasu ukończenia nauki zawodu wypłaca się wynagrodzenie według uczniowskich stawek płac do 680 zł miesięcznie<sup>20</sup>.

Podzielał w zasadzie pogląd reprezentowany przez F. Błahutę, że spośród osób przygotowujących się do zawodu dziedziczą gospodarstwo rolne ci pełnoletni spadkobiercy, którzy kończą „naukę zawodu” w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. i na warunkach określonych w uchwale nr 364 RM.

Oczywiście krąg tych spadkobierców ulegnie rozszerzeniu w razie odrębnego uregulowania nauki zawodu, jak to ma miejsce w przedsiębiorstwach graficznych.

Posługując się pojęciami nauki prawa pracy, rozróżniamy więc dwojakiego rodzaju stosunki prawne łączące osoby przygotowujące się do zawodu z zakładem pracy, tj. umowę o przygotowanie do zawodu oraz umowę o pracę zawieraną na okres próbny, a następnie na czas nie określony. Tylko pierwszy z tych stosunków mieści się w kodeksowym pojęciu pobierania nauki zawodu.

III. Stosownie do art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. pracownicy, bez względu na wiek, podejmujący się po raz pierwszy zatrudnienia w zawodzie, w którym nie mają wymaganych kwalifikacji, są obowiązani do odbycia wstępnego stażu pracy. Uchwała nr 527 RM, która rozwija powyższą zasadę, stanowi w § 1 ust. 1, że „pracownicy pełnoletni nie objęci przepisami uchwał Nr 196 RM i 195 RM, podejmujący pracę, do której wykonywania nie mają wymaganych kwalifikacji, są obowiązani do odbycia przygotowania zawodowego w formie wstępnego stażu pracy poprzedzonego innymi formami przygotowania zawodowego, jak nauka zawodu lub przyuczenie do określonej pracy.

Zakład pracy, zatrudniając pracownika w celu odbycia przygotowania zawodowego, obowiązany jest zawrzeć z nim umowę o pracę na piśmie, i to najpierw na okres próbny, a dopiero potem na czas nie określony (§ 6 ust. 1 uchwały nr 527). Wynika stąd, że jeżeli strony uzgodnią, iż będą związane umową na okres próbny, to tym samym nie powołują do życia na ten okres innego rodzaju umowy, np. o naukę zawodu — tak samo jak wtedy, kiedy zawierają umowę na czas nie

<sup>19</sup> Powołany przepis zmienia częściowo w sposób pośredni § 2 ust. 2 uchwały nr 527 RM, zezwalając bowiem zakładom pracy na wypłacanie osobom przygotowującym się do określonej pracy uczniowskich stawek płac, przedłuża niejako umowę o przygotowanie do zawodu.

<sup>20</sup> J. Licki nazywa tę kategorię osób „uczniami” (Prawo pracy PRL, PWN, Warszawa 1964 r., s. 178).

<sup>21</sup> H. Lewandowski: Instytucje próby w prawie pracy, Wydawn. Prawn., Warszawa 1968 r., s. 148.



określony<sup>21</sup>. Przepisy i wola stron jest tu źródłem tylko jednego konkretnego rodzaju umowy, w której dodatkowo — z mocy wyraźnego przepisu prawa — określa się zakres, czas trwania oraz formy przygotowania zawodowego. Wykładnia logiczna § 6 ust. 1 uchwały nr 527 RM przemawiałaby za przyjęciem poglądu, że zakres, czas trwania oraz formy przygotowania zawodowego określa się dopiero w umowie zawartej na czas nie określony po odbyciu okresu próby.

Rozwiązywanie tych umów odbywa się na zasadach ogólnych, z tym jednak wyjątkiem, że rozwiązywanie umów w czasie trwania wstępnego stażu pracy z pracownikami, którzy osiągnęli pełnoletność przed ukończeniem tego stażu, odbywanego po nauce zawodu, podlega ograniczeniom z art. 9 ust. 2 ustawy z dnia 8 lipca 1958 r.

Przygotowanie pracowników pełnoletnich we wszystkich formach nie może trwać łącznie krócej niż trzy miesiące i dłużej niż dwa lata (§ 8 ust. 1 uchwały nr 527 RM). Po ukończeniu wstępnego stażu pracy pracownik składa egzamin przed komisją kwalifikacyjną, która ustala w ramach istniejącej już umowy o pracę na czas nie określony kategorię zaszeregowania osobistego pracownika.

W czasie odbywania przez pracownika przygotowania zawodowego, który poprzedza wstępny staż pracy, pracownikowi przysługuje wynagrodzenie według I kategorii zaszeregowania robotnika, natomiast w okresie odbywania wstępnego stażu pracy przysługuje pracownikowi wynagrodzenie według II i III kategorii zaszeregowania (§ 13 ust. 1 uchwały nr 527 RM).

Podane wyżej zasady zatrudniania pracowników pełnoletnich nie posiadających kwalifikacji zawodowych nie różnią się — ze względu na charakter zawieranej umowy — od zasad zatrudniania absolwentów szkół średnich i wyższych.

Takie rozumowanie skłania do przyjęcia poglądu, że pracowników pełnoletnich odbywających w zakładzie pracy przyuczenie do danej pracy i wstępny staż pracy w ramach zawartej z zakładem pracy umowy o pracę nie można uważać za spadkobierców pobierających naukę zawodu w rozumieniu art. 1059 § 1 pkt 4 k.c. Z tego też powodu nie wydaje się słuszna teza zawarta w orzeczeniu SN z dnia 5 listopada 1965 r., według której osoby pełnoletnie odbywające wstępny staż pracy w zakładzie pracy uważane są za spadkobierców uprawnionych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Ustawa o nauce zawodu z 2 lipca 1958 r. obejmuje również rzemieślnicze zakłady pracy. Ze względu na swoiste warunki szkolenia w rzemiośle ustawodawca upoważnił w art. 27 ust. 1 Przewodniczącego Komitetu Drobnej Wytwórczości do odrębnego uregulowania niektórych zagadnień w zakresie nauki rzemiosła, co zostało zrealizowane w rozporządzeniu PKDW z dnia 1 marca 1960 r. w sprawie nauki zawodu w rzemieślniczych zakładach pracy (Dz. U. Nr 16, poz. 97 z późn. zmian.).

Paragraf 2 powołanego rozporządzenia stanowi, że szkolic uczniów w rzemiośle mogą indywidualnie rzemieślnicy i zakłady doskonalenia rzemiosła.

Umowę o naukę zawodu z młodocianymi zawiera się na okres próbny, który trwa jeden miesiąc, a jeżeli w tym czasie nie zostanie rozwiązana, to umowę uważa się zawartą na czas trwania nauki.

Z załącznika do rozporządzenia PKDW z dnia 17 marca 1964 r. w sprawie czasu trwania nauki rzemiosła (Dz. U. Nr 14, poz. 83) wynika, że nauka rzemiosła nie

może trwać krócej niż 24 miesiące i nie może przekraczać 42 miesięcy. Uczniowie na wszystkich latach nauki pobierają wynagrodzenie w postaci uczniowskich stówek płac od 150 zł (I rok nauki) do 800 zł (IV rok nauki).

Uczniowie zatrudnieni w rzemieślniczych zakładach pracy, którzy przed ukończeniem nauki osiągnęli pełnoletność, mają prawo do ukończenia nauki na zasadach określonych dla małoletnich (§ 21 rozp. z 1960 r.).

Tak więc uczniowie rzemiosła — bez względu na wiek — są osobami pobierającymi naukę zawodu w rozumieniu kodeksowym i do czasu zakończenia nauki odpowiadają warunkom do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

IV. Moc obowiązująca ustawy z dnia 2 lipca 1958 r. nie rozciąga się na rolnicze spółdzielnie produkcyjne i indywidualne gospodarstwa rolne. Wprawdzie ustawa w art. 28 upoważnia Ministra Rolnictwa do ustalenia, w jakim zakresie jej przepisy mogą obowiązywać w wymienionych gospodarstwach, ale dotychczas żadne rozporządzenie w tej kwestii się nie ukazało.

V. Dalsze zagadnienie — to okres służby przygotowawczej a dziedziczenie gospodarstw rolnych.

Pragmatyki służbowe mają własne instytucje, służące m. in. temu samemu celowi co umowa na okres próbny<sup>23</sup>. Jedną z takich znanych instytucji jest okres służby przygotowawczej.

Zadaniem służby przygotowawczej jest w zasadzie wyszkolenie, przygotowanie danej osoby do obranego zawodu, a jednocześnie stworzenie właściwym organom możliwości oceny, czy pracownik nadaje się do pełnienia powierzonych mu funkcji.

Służba przygotowawcza normowana przepisami administracyjno-prawnymi jest obecnie m. in. stosowana: wobec funkcjonariuszy MO i Służby Więziennej oraz na stanowiska: sędziowskie, prokuratorskie i notarialne (aplikacja).

Czas trwania służby przygotowawczej ustalony jest zależnie od czasu i rodzaju wykonywanych czynności oraz stopnia stabilizacji zatrudnienia funkcjonariusza po okresie tej służby.

Art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 10 grudnia 1959 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 69, poz. 436) stanowi, że okres służby przygotowawczej ma na celu przygotowanie i wyszkolenie kandydata do służby. Okres służby przygotowawczej trwa dwa lata. Po upływie tego okresu funkcjonariusz zostaje mianowany na stałe (art. 4 ust. 1). Do funkcjonariuszy mianowanych na okres służby przygotowawczej stosuje się przepisy dotyczące funkcjonariuszy mianowanych na stałe (art. 4 ust. 5).

Podobnie według art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o stosunku służbowym funkcjonariuszy MO (Dz. U. Nr 12, poz. 69) mianowanie funkcjonariusza następuje na okres służby przygotowawczej, który trwa 3 lata, a po upływie tego okresu funkcjonariusz zostaje mianowany na stałe. W okresie służby przygotowawczej stosuje się do funkcjonariuszy przepisy dotyczące osób mianowanych na stałe. Wobec funkcjonariuszy bez stopnia i bez prawa umundurowania, którzy pełnią czynności administracyjne, okres służby przygotowawczej trwa tylko 1 rok.

Służba przygotowawcza w postaci aplikacji na stanowiska: sędziowskie, prokuratorskie i notarialne uregulowana została:

<sup>23</sup> H. Lewandowski, op. cit., s. 35.

- a) w art. 131—136 prawa o ustroju sądów powszechnych z dnia 6 lutego 1928 r. (Dz. U. z 1964 r. Nr 6, poz. 40),
- b) w art. 17 i nast. ustawy z dnia 14 kwietnia 1967 r. o prokuraturze PRL (Dz. U. Nr 13, poz. 55).
- c) w art. 19 ustawy z dnia 25 maja 1951 r. — prawo o notariacie (Dz. U. Nr 36, poz. 276 wraz z późn. zm.).

Okres aplikacji na powyższe stanowiska trwa dwa lata. Chociaż wymienione ustawy nie posługują się terminem „służba przygotowawcza”, nie zmienia to faktu, że aplikanci na poszczególne stanowiska w organach wymiaru sprawiedliwości znajdują się w służbie przygotowawczej.

Powyższy — zresztą niepełny — przegląd instytucji służb przygotowawczych, ze względu na odpowiednie stosowanie do nich przepisów odnoszących się do funkcjonariuszy mianowanych na stałe, pozwala na wyrażenie poglądu, że osoby pozostające w służbie przygotowawczej nie mogą być uważane za pobierające naukę zawodu w rozumieniu art. 1059 § 1 pkt 4 k.c., a zatem nie mogą dziedziczyć gospodarstwa rolnego.

Okoliczność, że rozwiązanie stosunku służbowego z funkcjonariuszami i aplikantami, pozostającymi w służbie przygotowawczej, jest znacznie łatwiejsze aniżeli z pracownikami stałymi, nie uzasadnia przyjęcia odmiennego poglądu.

VI. Na zakończenie rozważmy, kiedy spadkobierca pobierający naukę zawodu lub uczęszczający do szkoły może otrzymać na własność gospodarstwo rolne, a kiedy i w jakiej wysokości otrzyma spłaty z tytułu przypadającego mu udziału w tym gospodarstwie.

Jeżeli podział spadkowego gospodarstwa rolnego nie jest dopuszczalny ze względu na brak podstawowej normy obszarowej (art. 1070 k.c.), to w rozumieniu art. 1071 § 1 k.c. gospodarstwo rolne przyznane będzie przede wszystkim temu spośród spadkobierców, odpowiadającemu w chwili działu spadku warunkom przewidzianym dla spadkobierców powołanych z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego, na którego wyrażą zgodę wszyscy współspadkobiercy.

Natomiast spadkobierca pobierający naukę zawodu lub uczęszczający do szkoły może otrzymać gospodarstwo rolne tylko wtedy, gdy nie ma innych spadkobierców uprawnionych do otrzymania gospodarstwa. Jeżeli chodzi o przewidziany w przepisie art. 1071 § 1 k.c. warunek zgody współspadkobierców na przydział gospodarstwa takiemu spadkobiercy, to w praktyce będzie on aktualny wtedy, gdy jest kilku spadkobierców odpowiadających warunkowi art. 1071 § 2 pkt 5 k.c., a nie ma innych spadkobierców odpowiadających wymaganiom punktów 1—4, albo gdy żaden ze spadkobierców nie godzi się na przyznanie mu gospodarstwa w naturze.

Trudno bowiem wymagać ze strony współspadkobierców nie odpowiadających warunkom otrzymania gospodarstwa rolnego, by wyrazili zgodę na przydział takiego gospodarstwa jedynie wówczas uprawnionemu spadkobiercy z tytułu pobierania nauki zawodu lub uczęszczania do szkoły<sup>24</sup>.

Zgodnie z art. 1071 § 2 k.c., w braku zgody między współspadkobiercami co do przydziału gospodarstwa rolnego jednemu z nich, sąd przyzna gospodarstwo rolne temu spośród dochodzących do dziedziczenia gospodarstwa rolnego współspadkobiercy, który, należąc do jednej z pięciu grup wymienionych w tym prze-

<sup>24</sup> T. Bogusz: Przepisy szczególne o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, wyd. Zrzeszenie Prawników Polskich 1965 r., s. 58.

pisie, wyprzedza pod względem kolejności wszystkich pozostałych. Spadkobiercy pobierający naukę zawodu lub uczęszczający do szkół znajdują się w piątej, a razem w ostatniej grupie. Wymieniona tam kolejność tytułów do otrzymania gospodarstwa rolnego obowiązuje bezwzględnie.

Specyficzna jest sytuacja spadkobierców pobierających naukę zawodu lub uczęszczających do szkół, którzy będąc uprawnieni do otrzymania gospodarstwa rolnego, nie otrzymują w naturze gospodarstwa lub jego części. Takim spadkobiercom należą się w zasadzie spłaty odpowiadające ich udziałowi w spadkowym gospodarstwie rolnym<sup>25</sup>.

Spłaty te mogą być jednak obniżone na zasadach określonych w art. 1075 § 2 k.c., np. w wypadku gdy uczeń korzysta z internatu<sup>26</sup> a student szkoły wyżej — z bezzwrotnej pomocy materialnej przewidzianej w przepisach szczególnych<sup>27</sup>.

Spłaty na rzecz tych spadkobierców podlegają uiszczeniu w ratach miesięcznych nie przekraczających:

1) 450 zł, gdy chodzi o pobierających naukę zawodu lub uczęszczających do szkół średnich,

2) 550 zł, gdy chodzi o studentów szkół wyższych (art. 1076 k.c. i § 17 ust. 1 rozp. RM z 1964 r.).

Spłaty powyższe przysługują uczniom i studentom nie dłużej aniżeli do czasu ukończenia nauki lub zaprzestania jej pobierania (§ 17 ust. 2 rozp. RM z 1964 r.).

Z powyższego wynika, że ustawodawca określił tylko termin końcowy, do którego należy uiszczać raty miesięczne spłat. Przepis nie podaje terminu początkowego, od którego powyższe raty miesięczne powinny być płacone. Wydaje się, że tym terminem początkowym będzie data uprawomocnienia się orzeczenia działowego.<sup>28</sup> Do tej bowiem chwili spadkowe gospodarstwo rolne jest prowadzone na rachunek współspadkobierców, którzy je dziedziczą, a zatem pożytki z tego gospodarstwa pobierane w okresie od otwarcia spadku do daty uprawomocnienia się orzeczenia działowego powinny być dzielone pomiędzy spadkobierców w stosunku do ich udziałów (art. 207 w związku z art. 1035 i 1058 k.c., a także niekiedy art. 205 k.c.).<sup>29</sup>

Zasądzone raty nie mogą przekraczać kwot wymienionych w § 17 ust. 1 rozp. RM z 1964 r., mogą zaś być od nich niższe. Jeżeli suma rat wypłaconych na rzecz spadkobiercy uczącego się dosięgła wartości udziału w gospodarstwie rolnym, to obowiązek płacenia rat miesięcznych wygasa, chociażby taki spadkobierca nie ukończył nauki ani nie zaprzestał jej pobierania.

W nauce ustalili się poglądy, że prawo do spłat spadkobierców pobierających naukę zawodu lub uczęszczających do szkół ma wyraźnie charakter *quasi*-alimentacyjny, jest ono bowiem ściśle związane z osobą uprawnionego, a zatem

<sup>25</sup> Pkt 3 uchwały Izby Cywilnej SN z dn. 20 grudnia 1963 r., III CO 61/63, OSNCP z. 4, za rok 1964, poz. 63.

<sup>26</sup> J. Pietrzykowski: Dziedziczenie gospodarstw rolnych, op. cit., s. 86.

<sup>27</sup> Rozp. Rady Min. z dnia 28 stycznia 1964 r. w sprawie pomocy materialnej dla studentów szkół wyższych (Dz. U. Nr 4, poz. 23).

<sup>28</sup> J. Gwiżdżomorski: Prawo spadkowe w zarysie, PWN 1967 r., s. 274.

<sup>29</sup> Należy nadmienić, że problem początkowego terminu ratalnych miesięcznych spłat jest nadal kontrowersyjny. Na tle obowiązujących przepisów (art. 668 w związku z art. 618 k.p.c.) można by bronić poglądu, że takie spłaty należą się nie od chwili uprawomocnienia, lecz od chwili wydania postanowienia działowego. Wykładnia powołanych przepisów może prowadzić do wniosku, że wyłączają one możliwość odrębnego dochodzenia pożytków za czas od wydania do uprawomocnienia działowego.

jest niezbywalne. W tych warunkach spadkobiercy ci mają prawo do rozporządzania udziałami w spadkowym gospodarstwie rolnym, natomiast nie mogą rozporządzać przyznanymi im spłatami w orzeczeniu działowym.

Należy uznać za dopuszczalne podwyższenie zasądzonych rat w sytuacji, gdy spadkobierca ukończył naukę w szkole średniej i rozpoczął studia w szkole wyższej. Dopuszczalność podwyższenia rat w takim wypadku wynika z tekstu § 17 ust. 1 rozp. RM z 1964 r.

Poza tym wypadkiem nie wydaje się prawnie uzasadnione zmniejszenie lub podwyższenie prawomocnie zasądzonych rat, chociażby zostały one zasądzone w wysokości mniejszej od maksymalnie dopuszczalnej, a w czasie obowiązku ich uiszczania uległy zmianie stosunki po stronie uprawnionego (art. 907 § 2 k.c.). Z istoty bowiem działu spadkowego wynika, że ma on na celu ostateczne uregulowanie między spadkobiercami stosunków majątkowych na tle spadkobrania.<sup>30</sup>

W literaturze spotyka się także odmienny pogląd, według którego wysokość rat może ulec — w czasie ich uiszczania — zmianie w razie powstania przesłanek przewidzianych w art. 907 § 2 k.c.<sup>31</sup> Pogląd ten trzeba uznać za dyskusyjny ze względu na powołaną wyżej istotę działu spadku.

<sup>30</sup> T. Bogusz: op. cit., s. 66.

<sup>31</sup> J. Gwiazdomorski, op. cit., s. 274.

## **POLENIKA**

### **I.**

**WŁADYSŁAW CHOJNOWSKI**

## **Czy postanowienie (wpis w księdze wieczystej) powinno być uzasadnione z urzędu, gdy strona je zaskarżyła?**

Brzmienie art. 336 § 1 dawnego k.p.c. było inne niż odpowiedniego art. 328 § 1 obecnego k.p.c. Nie przewidywało ono mianowicie uzasadnienia z urzędu wyroku w razie jego zaskarżenia.

Obecny art. 328 § 1 k.p.c. stanowi wyraźnie: „W innych sprawach sąd sporządza uzasadnienie wyroku tylko wówczas, gdy strona zaskarżyła wyrok w terminie”.